

A középkori scriptorok 21. századi leszámazottja

Szabó Ferenc SJ: Világító emberek – időszerű művek.
Válogatott tanulmányok. JTMR–Távlatok, Budapest, 2018

Szabó Ferenc jezsuita atya a középkori tanult szerzetesek, a scriptorok 21. századi leszámazottja, tudós teológus, akinek legutóbbi könyve olyan fároszokról, útmutató személyiségekről szóló írásainak gyűjteménye, akik – mint az a nagy formátumú emberek esetében gyakorta előfordul – viták keresztútjában álltak egykor és állnak ma is.

A fél évszázados munkásságot felölelő tanulmányok a legendás székesfehérvári püspök, Prohászka Ottokár, a „fehér vértanú”, a hercegprímás Mindszenty József és két, korunk egyházát meghatározó pápa, az emeritus XVI. Benedek és a jelenlegi Szentatya, Ferenc pápa gondolkodásmódját, műveiknek, erkölcsi tartásuknak, megnyilatkozásaiknak időszerűségét mutatják be (olykor a tanulmánykötet összeállításakor születő megjegyzésekkel, kiegészítésekkel). Azonban nemcsak mindezek árnyalt ismertetésére, jellemzésére vállalkozik, hanem – a kényes kérdéseket sem megkerülve – a téves, torz ítéletek, hamis értelmezések és vádak korrekciójára is. S teszi mindezt a szavain átsugárzó élő, eleven hittel, hogy a föltámadt Krisztus mindenkor érvényes üzenetét közvetítse a célt vesztett, az erkölcsi válságba, a fogyasztás bűvöletébe zárt 21. századi embernek.

A Bevezetésben a hit és hitetlenség kérdését boncolva kifejti, hogy bár a radikális istentagadás idejétmúlt, napjaink Európájában az emberek mégis az e világon túlmutató transzcendens reménység nélkül élnek. Helyette távoli, ismeretlen keleti vallások tanításának számukra vonzóknak tűnő elemeit és gyakorlatát egyféle vallási pótszerként igyekeznek életük részévé tenni. A kereszténység, a Krisztus-hívők fenyegetettségét fokozzák azoknak a migránsoknak a tömegéi

is, akik nem „vasárnapi keresztény” módjára élnek meg hitüket, hanem mindennapjaik természetes életformájaként. Ám mint a helyzet súlyosságára figyelmeztető egyiptomi jezsuita, Henri Boulad írja: „Európa krízise a politikai, gazdasági, migrációs válságoknál sokkal mélyebb, és belülről őrli fel a földrészt.” A keresztény reménység teológiájának hirdetői azonban új távlatot mutatnak, melyben a szeretet, az igazságosság győzelme az örök életbe vetett hitet erősíti. A Zárszó helyett visszatér az emberiség jövőjének kérdésére, s a planetizációt korán felismerő Teilhard de Chardin reményteli profetikus gondolatait idézi a kommunikáció révén megvalósulható communióról, „szereketközösségről”, amely felé – ha olykor reménytelenül messzinek tűnik is – törekednünk kell.

A bevezetésben és a zárszóban megszólaló reménység, hitünk reménysége fogja közre a *Két sugárzó magyar apostol*ról szóló írásokat és az *Újabb tanulmányok* gyűjteményét, amelyek különböző korszakokat fölidézve ugyanezt a reménységet járják körül teológiai megfontolások mentén.

Isten, egyház és haza szellemében ismertetnek meg az írások a kommünt, az első kommunista diktatúrát átélő szociális apostol, Prohászka Ottokár püspök modern katolicizmusával, akit a másik „sugárzó apostol”, Mindszenty József, halála 20. évfordulóján olyan emberként jellemzett, mint akiből lehet „hitet, reményt és szeretetet meríteni és megerősödni”. A Prohászka Ottokár életének és munkásságának szentelt gyűjteményes kötetek és a nagymonográfia alapján összefoglaló tanulmányokban megismerhetjük a 22 esztergomi év apostoli munkáját, majd az ugyancsak 22 évnyi székesfehérvári püspöki szolgálatot, benne a modernizmus megalapozatlan vádjával

indexre tett három írásának kálváriájával, a vörös terror napjaival, majd 1922 után a belső világ felé forduló apostolkodással. Külön fejezet foglalkozik a jezsuita neveltetés és Szent Ignác lelkipraktikáinak Prohászka lelkiségére tett meghatározó szerepével, Prohászka történelemteológiájával, valamint a szociális apostol Prohászka és a keresztényszocializmus kapcsolatával.

A *Zsidókérdés Magyarországon* című fejezet – mely természetesen nem a holokauszt rémtetteinek fényében vizsgálja az antiszemitizmus kérdését, hiszen Prohászka már 1927-ben elhunyt – kiemeli, hogy Prohászka gondolkodását a valláserkölcsei szempont határozta meg, amikor a vallás- és keresztényellenes, liberális, szabadkőműves sajtót és közéletet bírálta. Elismerve a zsidóság pozitív szerepét, az 1920-as országgyűlési beszédében hangsúlyozta: „Nem abban van a hiba, hogy a zsidóság a gettóból kiszabadult, hiszen a humanizmus ideája, a humanus eszmék hatalma mindnyájunk eszméje. [...] Abban van a hiba, hogy a zsidóság nemcsak integráló résszé lett, hanem túlsúlyba került, nemcsak egyik feltörő résszé lett, hanem minket leszorító résszé. A mi egész problémánk ebben áll; úgyhogy nem antiszemitizmusról van itt szó egyáltalában – ezt nagyon szeretném belekiáltani a magyar világba –, hanem ez faji önvédelem.”

A Prohászka-tanulmányokat a „fehér vértanú” Mindszenty Józsefet méltató írások követik, melyek a többi között Mindszenty (Pehm) József zalaegerszegi apátplébánosi éveit után felidéznek a már esztergomi érsekké kinevezett és bíborossá kreált főpásztor hatalmas tömegeket mozgósító felhívását, az 1947/48-ra meghirdetett Boldogasszony évének eseményeit. A zalai születésű Szabó Ferenc atya jórészt személyes élményei alapján szól a zalaegerszegi Mária-kongresszusról, majd a vallásellenes hajszáról, a bíboros elleni kampányról. A kommunisták hatalomra jutása, Mindszenty elítélése és börtönbe vetése, majd az amerikai követségen töltött évek kapcsán jeles olasz monográfiákat, Toriellit és Barberini munkáit fölhasználva, valamint Casaroli emlékiratait értékelve betekintést enged az Ostpolitikba, a Vatikán keleti politikájába is. Számba veszi a bíboros primás életét és művét közreadó történészek (Mészáros István, Somorjai Ádám OSB, Balogh Margit) írásait, és Mindszenty személyiségének,

történelmi és egyháztörténelmi szerepének fölvezetésénél a teljes életművet figyelembe véve vitába száll a bencés Somorjai Ádámmal – aki szembeállítja az általa inkább politikusnak tartott bíborost a lelkipásztori szempontokat szem előtt tartó VI. Pál pápával –, és hiteles képet igyekszik megrajzolni abban a reményben, hogy ezzel is előmozdítja Mindszenty boldoggá avatásának ügyét.

A második rész, amely az *Újabb tanulmányok* címet viseli, legelőbb Joseph Ratzinger/XVI. Benedek portréjához négy fejezetben szolgál fontos adalékokkal: Ratzingert, a zsinati szakértőt, a teológiaprofesszort, a Hittani Kongregáció prefektusát, majd XVI. Benedek teológiáját veszi górcső alá. A II. vatikáni zsinaton szereplő Ratzinger kapcsán kitér a zsinati teológiai vitákra is. Lukács László piarista Ratzinger-monográfiáját ismertetve rámutat a Hittani Kongregáció prefektusát és utóbb a pápát ért néhány fontosabb kritikára is, s idézi többek megállapítását, miszerint a zsinat haladó teológusa a Hittani Kongregáció prefektusaként már kevésbé volt nyitott a zsinati teológia értelmezésében, XVI. Benedek pápaként pedig a „hittani és egyházfegyelmi elhajlások miatt egyre konzervatívabb lett”.

Az emeritus pápa után Walter Kasper teológus bíboros monográfiáját bemutatva világít rá Szabó Ferenc Kasper és Ferenc pápa egyháztanának hasonlóságára. Walter Kaspernek, Ferenc pápa egyik teológus tanácsadójának életútját röviden végigkövetve Krisztus-központú communio-egyháztanát értelmezi, összevetve Ferenc pápa megnyilatkozásaival.

Az isteni irgalmasság primátusát hirdető Ferenc pápa szinódus utáni buzdítását, a sokat vitatott *Amoris laetitia*t, különösen a nyolcadik fejezetet is, úgy véli, az isteni irgalmasság távlatában kell értelmezni, s kiemeli, hogy a pápa buzdításában a perszonalista antropológia és a szeretet primátusára építő erkölcsstan érzékelhető, egyházképezet keretét a zsinat communio-egyházta adja. A rendkívüli és a rendes családszinódus vitái rávilágítottak arra, hogy alapvető moráleteológiai kérdések (többek között a *Humanae vitae* enciklikában foglaltak, illetve a „Denzinger”, a *Hitvallások és Tanítóhivatali megnyilatkozások* értelmezése) várnak tisztázásra. A Függelékben Szabó Ferenc kitér Walter Kaspernek a család-

szinóduson elhangzott – utóbb többséget nyert, ám ma is hevesen vitatott – javaslatára, mely az első század elbukottjainak nyújtott lehetőséget elevenítette fel egyedi esetekre és megfelelő feltételek között, s „a hajótörést szenvedőknek, a vízbefúlóknak nem másik hajót ajánlott, hanem a szabadulás/üdvösség deszkáját”.

A *Krisztus és a nem keresztény vallások* eszmélődései arra keresik a választ, vajon van-e üdvösség a kereszténységen kívül. Az első egyházatyák tanításától a II. vatikáni zsinatnak a *Kinyilatkoztatásról* kialakult új szemléletéig, új hermeneutikájáig ível az a teológiai fejtegetés, mely a Kinyilatkoztatás konkrét eseményéből indul ki, amely Jézus Krisztusban teljeseedett be. Olyan teológusok, mint Karl Rahner vagy Jacques Dupuis Krisztus-központú krisztológiáját, Teilhard de Chardin Egyetemes Krisztusának vízióját, az egyetemes és a konkrét metafizikai problémájával foglalkozó Maurice Blondel gondolatainak hol egymásra épülő, hol egymással vitatkozó összefüggésrendszerét tárják fel az egyes alfejezetek.

A 2020-ban Budapesten tartandó Eucharisztikus Világkongresszus előkészítése adja különleges aktualitását az Eucharisztia értelmezésének és a hitéletben való szerepe meghatározásának három fejezetét. A történeti visszatekintés a Luther-év kapcsán az ökumenikus párbeszéd fényében idézi fel a trentói zsinat és Pázmány Péter tanítását az Eucharisziáról, valamint hitünk három alapvető titkának: a Szentháromságnak, a Megtestesülésnek és az Oltáriszentségnek, az Eucharisziának a szoros kapcsolatát, rávilágítva téves értelmezésükre is, hogy végül a II. vatikáni zsinatnak az ökumenikus párbeszédre nyitott új szemléletét is megmutassa. Bár a teológiai vegyes bizottságok párbeszéde – különösen a katolikus–lutheránus vegyes bizottságé – az Eucharisztia értelmezésében bizonyos eredményeket mutatott fel, korántsem beszélhetünk még teljes hitbéli egységről. A katolikusok és a lutheránusok egyaránt megvallják az Úr valóságos jelenlétét az Eucharisziában, ám a jelenlét módjának és tartalmának teológiai megfogalmazásában és értelmezésében különbségek vannak: „a lutheránusok nem beszélnek *átlényegülésről*, hanem azt mondják, Krisztus teste és vére jelen van a kenyérben és a borban”. A helyes katolikus megfogalmazás szerint a szentmiseáldozat

nem Krisztus keresztdozatának megisméltése, hanem „a meghalt és feltámadt Krisztus testének és vérének *hathatós megjelenítése*”.

Egy-egy rövid fejezet/bekezdés elmélkedik az átlényegülésről, az Eucharisziáról mint üdvösséges áldozatról, a valóságos eucharisztikus jelenlétről, az Egyházzal mint Krisztus misztikus testéről, a szentmise és a szentségimádás belső kapcsolatáról, az eucharisztikus titokról, ahogyan az Úr állandóan magát ajándékozta nekünk.

Az előbbieket bontja ki további két hosszabb fejezet, mely az Eucharisztia és az Egyház kapcsolatával foglalkozik, s a teológiai megfontolásokat az ökumenikus párbeszéd távlatába helyezi. A *távoli előkészület a 2020-as Eucharisztikus Világkongresszusra* földézi a 80 évvel korábbi, 1938-as világméretű budapesti eseményt, kiter a szentmise, az eucharisztikus jelenlét újabb értelmezéseire, a szentségimádásra, a szentmise központi jelentőségének fontosságára, befejezésül pedig Szabó Ferenc atya kedves tudós szerzőjének, az ugyancsak jezsuita Teilhard de Chardinnek az Eucharisztia „kiterjesztéséről” vallott vízióját idézi XVI. Benedek pápa homíliájából: „...végül majd igazi egyetemes liturgiánk lesz, amikor a világmindenség átalakul élő ostromává.”

Az utolsó előtti új fejezetet, mely ebben a könyvben jelenik meg először, Szabó Ferenc atya „az evangéliumi öröm hírnökének”, Ferenc pápának szenteli. A Szentatya teológiáját és lelkeségét mutatja be, amelynek valamennyi megnyilatkozásában az evangéliumi örömhír, a keresztény hívő öröme jelenik meg.

A jezsuita Jorge Mario Bergoglio életútjának rövid bemutatása után Ferenc pápa mesterének, a filozófus-teológusnak, Romano Guardininek életművét, a pápát is befolyásoló perszonalizmusát és imádságos apostoli szellemét méltatja.

Antonio Soggi olasz újságíró könyvében összegzi és kommentálja a számtalanszor méltánytalan rágalmak célkeresztjébe kerülő pápa elleni kritikákat. E kötet alapján foglalja össze Szabó Ferenc az intrikákat, a tiltakozó levelet, amelyet bíborosok intéztek Ferenc pápához, de azokat a pozitív reflexiókat is, amelyeket a Szentatya „narratív teológiája”, közvetlen stílusa vált ki hívőkből és nem hívőkből egyaránt.

Röviden idézi Walter Kasper teológus bíboros interjúját Ferenc pápa tanításának védelmében, majd ezt követi XVI. Benedek és Ferenc pápa teológiájának összevetése, nem titkolva, hogy „a teológus német pápával gyakorta szembeállítják az argentin népies prófétát”. Kitér a Kommunikációs Titkárság prefektusának, Dario Edoardo Viganònak címzett, XVI. Benedek pápa által írt levél manipulációjára a *Ferenc pápa teológiája* címmel megjelentetett füzetsorozat bemutatója kapcsán, teljes terjedelmében adja közre az inkriminált levelet. Majd Ferenc pápa teológiáját részletezi az új füzetsorozat fényében, melynek kulcsszavai: dialógus, a Szent Ignác-i megkülönböztetés, tanfejlődés, történetiség, helyes dogmafejlődés...Kegyelem és szabadság: gnoszticizmus és pelagianizmus kérdését kutatja Ferenc pápa főbb dokumentumaiban, a legújabb, 2018-as *Gaudete et exultate (Örvendjétek és ujjongjatok)* kezdetű apostoli buzdításban és a 2013-as programadó *Evangelii gaudiumban*. A teremtett világ védelmében született *Laudato si (Áldott légy!)* kezdetű körlevél teológiáját értelmezve P. Szabó Ferenc jelzi a pápa tanításának folytonosságát, miszerint valamennyi dokumen-

tuma az első, az *Evangelii gaudium (Az evangélium öröme)* alapszemléletének kibontása a bibliai kinyilatkoztatás fényében.

Ferenc pápa megnyilatkozásainak bemutatása után a zárszót megelőző néhány oldalt az Isten elleni lázadás, a szenvedés megválaszolatlan kérdésének, majd pedig a svájci teológus, Maurice Zundel gondolatainak szenteli. Előbb François Varillon *Isten alázata és szenvedése* című könyvéből idézi Paul Claudel sorait: „Longinus lándzsája messzebb hatolt, mint Krisztus szíve, Istent sebezte meg, elhatolt egészen a Szentháromság közepébe.” Majd Zundellel kimondatja legfőbb feladatunkat: „A keresztény hivatása az, hogy Isten arcává legyen. Az Egyház mi vagyunk. Öröm lesz a világban még ma, ha mindegyikünk megpróbál a másik számára Isten arcává válni, felelősnek érezve magát az élő Evangéliumért. Az embereket nem lehet megváltani szónoklatok által, hanem csakis egy Jelenlét által, és ez a Jelenlét legtöbbször nem jelenhet meg számunkra másképp, mint egy emberi arcon keresztül. *Legyünk üveglakká, ahol a Nap énekel!*”

